

ծանօթ Պրոֆ. Սաշլազովսկի մեր ժամկէն լղտ աշխարհ հանեց ուշադրութեամբ մի՛ որ Հայոցն ճարտարապետական արուեստին համար արտաքին կարգի մեծ նշանակութիւն ունի: Գրուածքը արուեստագիտական բոլոր միջէ բնորոշէ այն՝ իւր հնութեամբն եւ ճարտարապետական յօրինումով կարելի նշանաւոր — մասնաւոր Գերմանացւոյ համար — Ասիենի մայր եկեղեցին նորոգողներուն, որոնք յիշեալ եկեղեցւոյն ճարտարապետական ոճը՝ նորոգութեան միջոցին, փոխանակ անխախտ պահելու՝ ազդեցութեամբ ի նորմանին ու կրփանցեցին: — Պրոֆ. Սաշլազովսկինորոգչներուն աչաց մեծարքն ի բաց պարզելով՝ մասնաւոր կ'ընէ Ասիենի մայր-եկեղեցւոյն ճարտարապետական ոճին ուսկից յառաջ գալը, որ մէ թէ բիւզանդեան-հռոմէականն է, ինչպէս մինչեւ հիմայ առհասարակ կը կարծուէր, այլ արեւելքէն, քոքը Ասիայէն: — Հայաստանէն՝ Germigny-des-Prés, Ասիենի Dome եւ ընդհանրապէս կարփնդեան ոճով շինուած եկեղեցեաց յատկապէս, ճարտարապետական շինուածքն եւ յորինումութիւնը՝ Հայաստանի հին եկեղեցեաց եւ մանաւանդ Հ. Գրեհանի ջանքից պեղելով գուր հանուած Ս. Գրեհանի եկեղեցւոյն յատկապէս հետ գրեթէ բոլորովին նոյն է: Սաշլազովսկի կ'ընէ, այս Հայկական եկեղեցւոյն՝ իւր անսովան մէջ մի միակ շինուածք ամենամեծ մասշտաբութեան արժանի է: Ս. Գրեհանի եկեղեցին արեւելքէ եւ միանգամայն արեւմուտքի քրիստոնեական արուեստի պատմութեան համար արտաքին կարգի նշանակութիւն ունի. 650 թուականը որչա՛ է, որով մեր աչքը կը բացայտի այնպիսի ժամանակի մը ձեւերուն հարաւորութեան վրայ, զոր մենք կարծաւ կարծաւ «Բիւզանդեան» ըսելով կը լինջընենք: Սակայն այս էլմիտանի յով եղած էնքըր գծուարին է անձուկ մտքով «Բիւզանդեան» անուանել. վառ զի ի. Պոյսեն կաթոլիկ չունի: Մանաւանդ թէ այն «Հասեան» անկեան յատուկ արտադրութիւնն է, զոր Սաշլազովսկի կը յայտարարէ այն գլխաւոր գեափններէն կամ աղբիւրներէն մէկը, ուսկից քրիստոնեական արուեստին ձեւերը կը բխեն: Փ. Տեր-Մովսէսեան իւր «Հայ գիւղական տուն» գործին մէջ հին Հայոց տան հին արեւելքի հետ ունեցած կապակցութիւնը կը ցուցնէ, իսկ եկեղեցիներուն նկատմամբ աւելի միտեալ է բոլորովին յունական աղբեցութիւնն ընդունելու, սակայն պէտք է միտ դնել թէ այն յունական աղբեցութիւնը կապաղովկիայէն էր, եւ Պրոֆ. Սաշլազովսկի «Kleinasien» մասեան մէջ կարգաւ թէ այն ինչ յունականութիւն է. գեղարուեստին նկատմամբ ըստ ինքեան ոչինչ, որովհետեւ կապաղովկիոյ յիշատակարանները պարզապէս արեւելեան են: Հայաստանի եւ Բիւզանդիոնի մէջ՝ ճարտարապետութեան նկատմամբ եղած աղբիւրն

աւելի արեւելքէն արեւմուտք եղած գաղթականութիւնն է, ըսե թէ հայաւաւոր: Սխալմամբ կամ գիտմամբ «Հայ, յորընդումն մասիւ Առաջնով» (867—887) կը սկսի ուղղութիւն մը, որուն հետեւըր գերմանականաց բազմութիւն ձեւերուն մէջ կ'երեւան. այն ասեմները եւ անէկ շատ յառաջ կը տեսնենք որ Հայք քաղաքակրթութեամբ ամենէն երեւելի տեղեր կը գաղթեն, մանաւանդ Երուսաղէմ եւ Եփեսոս՝ ուր յիշատակարաններն ալ անպակաս չեն, եւ այս տեղերէն ալ Եւրոպա: Ասիենի մայր-եկեղեցւոյն եւ ի մասնաւորի Germigny-des-Prés, (Օրէանի յով) ժամին շինուածքն իւր նակարն վրայ կը կրէ իսկական արեւելեան կնիքը. այնպէս որ «մանաւանդ տեղեկութիւն չունեցողները գուցէ ժայտն, կը զընցէ Պրոֆ. Սաշլազովսկի, եթէ ըսեմ որ անկարելի բան չէ թէ յիշեալ եկեղեցւոյ շինութեան մէջ Հայ մի մասնակից եղած ըլլայ»: — Հայկական ճարտարապետութեան ուսումը գեւ. որդոյն մէջ է, ինչ կ'ընենք, տակաւին խանձարոյ մէջ ալ չէ: Տեսած ենք Հայ ճարտարապետներ՝ որոնք՝ ըր մեզմէ լուծ են թէ հայկական բոլոր ճարտարապետական ձ մին ալ կայ՝ արհամարհական քմծիծաղով մը խոսած են... Ըստ իրաւացի է Պրոֆ. Սաշլազովսկի ըսածը թէ — Դուք՝ Հայերը չէք գիտեր թէ ինչէն ունիք: Հայկական արուեստը մասաւս իւր իւր ճարտարապետութեան դարգացման մէջ առաջնորդի դեր ունեցած է: —

ԿԷՏԻԿ

ԲՈՎԱՆԵՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ

ԱՇԽԱՆԱԳՐԱԿԱՆ — Աղմիք, 65:

ՊԱՍՄԱԿԱՆ — Նոյսարեթուղտոյ ազգային տղոց համակրութիւնը. 71:

ՄԱՏԵՆԱԳՐԱԿԱՆ — Պետրոս Եպիսկոպոս Սիւնեաց. 77: — Քննութիւն եւ համեմատութիւն Եզնկայ Նոյնգիւտ ծնողքին. 83:

ՄԱՏԵՆԱՇՈՍԱԿԱՆ — Հայապատում. 89:

ԼԵՅՈՒՆԱՄԱՆԱԿԱՆ — Ստուգարանական նկատաւորութիւնը. 94:

ԺԱՆՈՐԹԱԿԱՆ. 94:

ՆՅԵԼԻՆՆԱԿԱՆ

ԺԱՆՈՐԹԱԿԱՆ — 1. Գիտաւոր ազգային մը. — 2. Նստաւորութիւն. — 3. Լուսազգական: — 4. Հայկական ճարտարապետութեան մասին. 94:

ԿՐԱՏԱՐԱՆԻՉ ՆԻ ՊԱՍՄԱՆԱՆՈՒՆ ԽՈՐԱԿԱՆ

Գ. ԲԱՓԱՆԵԼ Գ. ՊԱՐՈՆՅ

ՎԻՆԵՆԱ, ՄԻԻԲԱՐԵՆԱՆ ԶԱՐԲԱՆ

1 „Der Dom zu Aachen und seine Einteilung.“ Ein kunstwissenschaftlicher Protest von J. Strzygowski, Wien 1904.

2 Ս. Գրեհանի, եկեղեցւոյ վրայ մասնագիտորէն գրքը եւ մագիստրոս Տեր-Մովսէսեան (առս.) կայսերական Հնութագիտ. VII. 1903: